

Agenda Ljudskih Prava za novo Kosovo

Uspostaviti nezavisni sudski sistem	1
Suzbiti nasilje nad ženama	3
Zaštititi manjine od nasilja.....	4
Dozvoliti izbeglicama i raseljenim licima siguran povratak kućama	5
Poboljšati životne uslove romskim, aškalijskim i egipćanskim zajednicama	6
Osigurati transparentnost i poštovanje ljudskih prava od strane EU misije	8
Promovisati pomirenje	9

Posle skoro devet godina od UN administracije, Kosovo je krenulo u pravcu da postane nezavisna država. Pitanje više nije to da li će Kosovo postati država, već kakva će država postati.

Danas, Kosovo je još uvek mesto gde su ljudska prava često kršena i gde su političko nasilje, nekažnjavanje običnih i političkih zločina, zastrašivanje i diskriminacija uobičajena pojava. Da bi došlo do promene, nova vlast Kosova, uz pomoć nove EU vođene međunarodne misije, mora postaviti ljudska prava kao jedan od svojih najvažnijih prioriteta.

Ovaj dokument iznosi sedam najurgentnijih problema ljudskih prava na Kosovu danas, i nudi konkretne preporuke za njihovo rešavanje. Uključuje i nekoliko praktičnih preporuka od strane grupa za ljudska prava zajednica sa Kosova¹

Human Rights Watch poziva novu vladu Kosova i EU međunarodnu misiju da se obavežu u rešavanju sedam prioriteta problema identifikovanih u ovom dokumentu. Bez hitne akcije, kosovska kriza ljudskih prava bi se samo pogoršala.

Uspostaviti nezavisni sudski sistem

Kršnja ljudskih prava na Kosovu proizlaze, u jednom delu, iz slabog pravosudnog sistema i nepostojanja dobre volje od strane UN administracije, koja datira od 1999. godine, u suprostavljanju onima koji koriste političko nasilje. Većina zloupotreba iz ratnih vremena ostaje nekažnjena, i organizovani kriminal i korupcija se u velikoj meri nesmetano odvijaju. Običan kriminal često prolazi nekažnjen. Vladavina prava ne može se uspostaviti u ovakvim okolnostima.

Nakon martovskih nereda 2004. godine, u kojima su manjine bile meta, ostavljajući na hiljade ljudi povređenih i na stotine prognanih iz svojih domova, UN je dao najveći prioritet dovođenju odgovornih pred lice pravde. Međutim, sve do 2007. godine nije došlo do značajnijeg napretka u donošenju pravde za žrtve. U vreme

---

¹ "Božur" IRL udruženje; Savet za odbranu ljudskih prava i sloboda; Fond za humanitarno pravo; Ženska mreža Kosova; Roma i Aškali dokumentacioni centar; "Srećna Porodica" IRL udruženje.

pisanja ovog dokumenta, 35 optuženih je bilo osuđeno po osnovama palikućstva, pljačke, podsticanja rasističke, religiozne i etničke mržnje, i napade, u slučajevima vođenim uglavnom od strane međunarodnih tužilaca. Od osuđenih osoba, četrnaest je dobilo zatvorske kazne koje se protežu od šest meseci do 18 godina. Jedna osumnjičena osoba je bila oslobođena krivice.

Slabosti kosovskog krivičnog pravosuđa imaju više uzroka. Loša koordinacija između različitih delova sistema (policija, tužioci i sudije), i nedostatak integracije između nacionalnih i međunarodnih elemenata, jedan je deo objašnjenja. Kosovo još uvek nema delotvornu elektronsku praksu upravnog sistema što čini skoro nemogućim efektivno praćenje i raspodelu sredstava. Domaće sudije i tužioci nisu uvek dobro obučeni. I postoji neadekvatan nadzor nezavisnih tela.

Neadekvatna zaštita svedoka je glavna smetnja pravdi, naročito u slučajevima organizovanog kriminala, ratnih zločina i napada na manjine. Pošto su slučajevi zastrašivanja i uznemiravanja svedoka u velikoj meri rasprostranjeni, većina njih ne želi da svedoči plašeći se za svoj život. U najosetljivijim slučajevima, relokacija svedoka van Kosova je jedini efektivan način zaštite. I pored toga, zapadne zemlje su još uvek nevoljne da pruže utočište svedocima koji su pod rizikom.

EU policijska i pravosudna misija biće glavni faktor nove EU misije na Kosovu, odražavajući međunarodno prepoznavanje razmera ovog problema. Ali zaustavljanje nekažnjivosti i uspostavljanje vladavine prava zavisiće od sposobnosti da se nauči iz grešaka, i spremnosti vlade Kosova i nove međunarodne misije da reguliše, progoni i kazni krivična dela gde god i ko god bio njihov izvršilac.

Preporuke:

- Osigurati potpunu integritetnost krivičnog pravosudnog sistema sa delotvornom saradnjom međunarodnih i domaćih sudija, tužilaca i policije.
- Poboljšati zaštitu svedoka, uključujući donošenje zakona o zaštiti svedoka i osigurati da tužioci i sudije primenjuju postojeće zaštitne mere.

- Vlade zemalja Evropske Unije i Sjedinjenih Država bi trebale da se saglase da svedoke koji su pod rizikom relociraju, i da obezbede adekvatno finansiranje programa relokacije svedoka.

Suzbiti nasilje nad ženama

Porodično nasilje je ozbiljan i rasprostranjen problem na Kosovu. Studija UN-a iz 2000. godine pokazuje da se skoro četvrtina anketiranih žena izjasnilo da su doživele fizičko i/ili psihološko zlostavljanje nakon završetka rata u 1999. godini.

Prema statistici policije Kosova, u 2007. godini zabeleženo je 1,077 slučajeva porodičnog nasilja. Zbog pritiska porodice i društva na žrtve i ekonomske zavisnosti od porodice, samo mali broj slučajeva je prijavljen policiji. Rezultat ovoga je da većina slučajeva porodičnog nasilja nikada nije došla do suda, i zvanični podaci potcenjuju razmeru problema, što dovodi do njihovog virtualnog ignorisanja u političkim diskusijama.

Malo je učinjeno od strane države u zaštiti žrtava porodičnog nasilja. U nedostatku adekvatnog državnog finansiranja, pomoć žrtvama porodičnog nasilja i snadbevanje sigurnih kuća zavisi od kosovskih već uveliko opterećenih ženskih grupa za ljudska prava. Većina regiona i opština nemaju sigurne kuće. Svest javnosti o porodičnom nasilju ostaje mala.

Povrh toga, trgovina ženama je ozbiljan problem, gde je Kosovo mesto tranzita i povremeno i izvora trgovine žrtvama. Službe za žrtve trgovine, uključujući skloništa i stručne treninge, uveliko zavise od podrške ženskih grupa.

Suočavanje sa nasiljem i zlostavljanjem nad ženama sa Kosova zahteva kontinuirano angažovanje vlasti na Kosovu da pomogne i produbi napore koji su sprovedeni od strane ženskih organizacija za ljudska prava, i da osigura da se sa porodičnim nasiljem ophodi kao sa zločinom. Javna edukacija je takođe presudno važna.

Preporuke:

- Obezbediti redovne treninge policajcima/policajkama, tužiocima, sudijama, zdravstvenim radnicima kako bi se olakšao pristup pravosuđu i zdravstvenim službama za žrtve porodičnog nasilja, trgovine ljudima, ili druge vrste rodno zasnovanog nasilja.
- Pokrenuti kampanje za osveščivanje javnosti usmerene ka osnaživanju žena i devojaka da zahtevaju pravdu u slučajevima porodičnog i drugim vrstama rodno zasnovanog nasilja.
- Obezbediti adekvatno državno finansiranje da bi se osiguralo postojanje sigurnih kuća za žrtve porodičnog nasilja u svakoj opštini.

Zaštititi manjine od nasilja

Nasilje nad manjinama je postojana odlika posleratne kosovske istorije. Manjinske zajednice, uključujući i albansko-govoreće Aškale, bile su osnovna meta martovskih nereda 2004. godine. Danas, sa većim delom geografski podeljenog albanskog i srpskog stanovništva, manje je incidenata. Međutim, sigurnosni incidenti se nastavljaju u postojećim etnički mešovitim područjima, uključujući fizičke napade, krađu, i nasilne imovinski-vezane sporove. Činovi vandalizma ka pravoslavnim crkvama i manastirima se nastavljaju, što narušava poverenje i slabi odnose u društvu.

Neadekvatna reakcija NATO mirovnih snaga na Kosovu, UN policije i Kosovske policijske službe na martovske neredе iz 2004. godine, i neuspeh da se privedu pravdi mnogi od počinitelja međuetničkog nasilja, ostavilo je manjinske zajednice na Kosovu nepoverljive prema kosovskim i međunarodnim institucijama. KFOR navodi da je naučio lekciju iz martovskih događaja 2004. godine, određujući lanac komande da bi omogućio hitriji razmeštaj trupa u problematičnim mestima.

Ali da bi se nasilje okončalo potrebno je više od fizičke zaštite. Isto tako, trebalo bi odgovorne dovesti pred lice pravde. Jačanje pravosudnog sistema je stoga presudno kako bi se obnovilo poverenje među kosovskim manjinskim zajednicama.

Poboljšanje zastupljenosti manjina u Kosovskoj policijskoj službi i dosežnost su integralni tim naporima.

Preporuke:

- KFOR, međunarodna policija i Kosovska policijska služba mora hitno reagovati na napade na manjine, obezbediti adekvatnu zaštitu, osigurati zaštitu dokaza i identifikovati svedoke za buduća suđenja.
- Osigurati da osobe koje izvršavaju napade na manjine budu privedene pravdi.
- Poboljšati zastupljenost manjina u Kosovskoj policijskoj službi i angažovati se u proaktivnim naporima da bi se promovisalo poverenje u sprovođenju zakona među kosovskim manjinskim zajednicama.

Dozvoliti izbeglicama i raseljenim licima siguran povratak kućama

Dok se većina raseljenih kosovskih Albanaca iz borbi iz 1999-e vratilo svojim kućama, kosovski Srbi, Romi i druge manjine raseljene od juna 1999. godine su u nedoumici da li da se vrate. Od 1999. godine oko 250, 000 Srba i drugih manjina je raseljeno sa Kosova, mnogi na sever Srbije, ostali u Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju (BJRM), Crnu Goru i u druga mesta u regionu i izvan.

Malo je onih koji su se dobrovoljno vratili svojim kućama. Podaci Visokog predstavnika UN za izbeglice (UNHCR) ukazuju da se do februara 2008. godine, samo 17,938 raseljenih osoba vratilo. U 2007. godini, registrovano je 1,756 povratka. U isto vreme, prisilna vraćanja iz zemalja zapadne Evrope su u toku, sa oko 2,000 prisilno vraćenih lica u 2007. godini.

Za mnoge raseljene osobe, strahovi zbog bezbednosti i zabrinutost oko slobodnog kretanja, pristup zaposlenju, smeštaju, obrazovanju i drugim javnim službama su se vratili. Prema UNHCR-u, Srbi, Romi i Albanci su i dalje pod rizikom od progona po povratku u mesta gde bi bili manjine. Napadi na one koji se vrate, kao što je bio napad u gradu Klina u 2006. godini narušava napredak. Bezizlazni položaj zbog statusa Kosova stvorio je dodatnu neizvesnost i rizik od daljeg raseljavanja.

Zaposedanje zemljišta i imovine koja pripada raseljenim licima je glavna prepreka povratku. Sporovi oko zaposednute imovine često rezultiraju nasiljem, dok su sudski slučajevi izrazito spori zbog sistematske nedelotvornosti kosovskog pravosudnog sistema. Dobijanje ličnih dokumenta (kao što su lične karte) može biti teško za raseljene osobe, a naročito za one koje ne govore albanski. Raseljene osobe se takođe žale na preterano komplikovane i predugačke procedure da bi dobili pomoć od međunarodnih organizacija, što ih obeshrabruje da organizuju samostalni povratak.

Da bi se prevazišao trenutni zastoj, vlasti Kosova moraju raditi zajedno sa EU međunarodnom misijom, KFOR-om i UNHCR-om kako bi rešili uzrok raseljenja, i kako bi se osigurala bezbednost i poboljšao pristup zaposlenju, stanovanju i javnim službama. Oni koji vrše napade na povratnike ili oni koji ometaju njihov povratak trebalo bi dovesti pred lice pravde. Vlasti Kosova moraju dosegnuti do raseljenih i izbeglica, Srba, Aškala i Egipćana, i sarađivati sa susednim vladama da bi promovisala njihov održiv povratak. Vlasti u Srbiji isto tako trebaju da igraju konstruktivnu ulogu ohrabrujući povratke onda kada su adekvatni uslovi stvoreni.

Preporuke:

- Rešavati uzroke raseljenja: nesigurnost, nekažnjivost i diskriminacija u pristupu društvenim službama.
- Stvoriti uslove za siguran, dostojanstveni, i održiv dobrovoljni povratak, uključujući adekvatan smeštaj i pristup zdravstvenim i obrazovnim službama.

Poboljšati životne uslove romskim, aškalijskim i egipćanskim zajednicama

Manjinske zajednice Roma, Aškalijske i Egipćanske (RAE) su ranjive i marginalizovane, predmet diskriminacije i uznemiravanja. Njihove političke, ekonomske i društvene potrebe bile su u velikoj meri zanemarene tokom pregovora oko statusa Kosova. RAE zajednice se suočavaju sa stalnim diskriminacijama, naročito u zaposlenju i pristupu javnim službama, imajući najvišu nezaposlenost, ispisivanja iz škola i

stopu smrtnosti. Mnogi žive u neprikladnom smeštaju, kolektivnim centrima ili neformalnim naseljima.

U 2007. godini učinjen je zakasneo napredak u pružanju pomoći raseljenim RAE, kada je najveći RAE kamp u Plamentini bio u velikoj meri uništen i njegovi stanovnici premešteni. Iste godine, povratci su otpočeli iz olovom zagađenih prostora u rekonstruisanim kućama u romskoj oblasti u Mitrovici, koje su izgorele do temelja u 1999. godini. Neke porodice se još uvek nalaze u zagađenim oblastima.

Prisilan povratak RAE iz zapadne Evrope pogoršava već sumornu sliku u RAE zjednicama. Dok RAE čine samo deset procenata od onih koji su se prisilno vratili na Kosovo u 2007. godini (sa kosovskim Romima koji su uglavnom poslati u Srbiju), i dok UNHCR-ove smernice nagoveštavaju da Aškali i Egipćani uglavnom nisu pod rizikom od progona po povratku, to ima značajan uticaj na one koji su se vratili i domaće zajednice. Mala je pomoć dostupna za prisilno vraćene. Oni često završe skvotirajući neformalna naselja, ili zavise od već uveliko opterećene rodbine. Samo mali broj njih ima adekvatan pristup zdravstevim službama, školi ili zaposlenju. Jednim delom problem je u nemanju ličnih dokumenta, ali isto tako i u jako rasprostranjenj diskriminaciji sa kojom se suočavaju.

Rešavanje ekonomske, društvene i političke marginalizacije RAE zajednica kako bi se osigurala njihova osnovna prava je nužan izazov novoj vladi Kosova i njenim međunarodnim partnerima. Ona se mora priključiti naporu u pomoći nasilno vraćenim na Kosovo, obezbeđujući im ličnu dokumentaciju, i poboljšavajući pristup smeštaju i obrazovanju.

Preporuke:

- Preduzeti efektivne mere u suzbijanju diskriminacije protiv RAE u pristupu smeštaju, zapošljavanju i socijalnim službama.
- Evropska Unija bi trebala da se usaglasí oko moratorijuma o prisilnim povratcima RAE iz EU zemalja članica dok se situacija na Kosovu ne poboljša. Svaki sledeći povratak bi trebalo da počiva na individualnoj oceni rizika i uzimajući u obzir primajući kapacitet domaće zajednice.

- Efektivni programi pomoći moraju se uspostaviti pre bilo kojih daljih prisilnih povrataka.

Osigurati transparentnost i poštovanje ljudskih prava od strane EU misije

Ukoliko bi želela da uspe, EU međunarodna misija na Kosovu morala bi svoju ocenu ljudskih prava podvrgnuti pažljivijem preispitivanju i odgovornosti nego sto je to bio slučaj njene predhodnice, Ujedinjenih Nacija. Malo je provera bilo o upotrebi uticajne moći UN misije, što narušava njen legitimitet u očima stanovništva.

Nedostatak odgovornosti na Kosovu je jasno ilustrovan u 2007. godini kada je UNMIK policija u februaru odgovorila na nasilan protest smrtonosnim snagama što je dovelo do smrti dva protestanta. Uveliko kritikovano suočavanje sa posledicama UN misije dalo je naglasak nedostatku mehanizama za odgovornost i propust UN policije, sto nužno uslovljava oslanjanje na ad hoc rešenja, i potencijal za trajnu štetu reputaciji međunarodnih institucija usled nepostojanja efektivne odgovornosti.

Institucija Ombudsmana je ključni mehanizam odgovornosti. Poverenje koje uživa među kosovskim zajednicama je narušeno zbog konfuzije oko mandata nakon svoje transformacije od međunarodnog u nacionalno telo, početkom 2006. godine. Tek u 2007. godini UNMIK je potvrdio da ostaje predmet nadzora institucije, praznina od skoro dve godine u kojoj je Ombudsman propustio da prihvati prigovore protiv UN-a. Njegovo delovanje je isto tako bilo sprečeno neuspehom Narodne skupštine (Parlament Kosova) da se dogovori oko odgovarajuće kvalifikovane osobe za to mesto.

Međunarodna zajednica ne sme očekivati da će uspeti u izgradnji demokratskih institucija na Kosovu ukoliko nije spremna da podvrgne svoj dosije nezavisnom ispitivanju. To je naročito važno u slučajevima EU policijske i pravosudne misije, budući da je priroda njenog delovanja briga o individualnim ljudskim pravima.

Preporuke:

- EU policijska i pravosudna misija bi trebala da se podvrgne preispitivanju instituciji Ombdusmana, i da u potpunosti sarađuje sa njenim istragama.
- Vlasti na Kosovu bi trebale u potpunosti da sarađuju sa institucijom Ombdusmana i Narodna skupština bi trebala da osigura da kandidati za imenovanje za Ombdusmana imaju neophodno iskustvo i pokazano angažovanje u ljudskim pravima.

Promovisati pomirenje

Da bi krenulo napred kao društvo, Kosovo se mora suočiti sa svojom prošlošću. Do danas, malo je napretka napravljeno uprkos naporima za pomiranj od strane spoljašnjih aktera. Iako pobuda za pomirenjem mora doći iznutra, međunarodni akteri mogu pomoći u stvaranju uslova u kojima se pomirenje može odigrati.

Uspostavljanje individualne krivične odgovornosti za ratna zlostavljanja je važan korak. Napredak u domaćim sudovima za ratne zločine do sada je veoma ograničen, sa samo 24 okončana slučaja od 1999. godine. Loše vođeni slučajevi pred domaćim sudovima, odsustvo i zastrašivanje svedoka i neadekvatno prioritizovanje pružaju jedan deo objašnjenja.

Utvrđivanje sudbine nestalih lica je isto tako važan element u suočavanju sa prošlošću. Uprkos malom napretku u utvrđivanju sudbine nestalih osoba, do sredine 2007. godine više od 2000 lica, većinom etnički Albanci, i dalje se vode kao nestala. Svi poznati iskopani ostaci u Srbiji su premešteni na Kosovo.

Da bi se donela pravda za sve žrtve ratnih zločina na Kosovu, nacionalne i međunarodne vlasti moraju pokazati obnovljenu političku volju u prioritizovanju domaćih suđenja u slučajevima ratnih zločina, dok su svedoci još uvek živi. Obnovljeni naponi moraju biti učinjeni da bi se utvrdila sudbina nestalih. Nije kasno doći do porodica, prijatelja i udruženja za žrtve kako bi se utvrdila istina o događajima i odgovorni doveli pred lice pravde.

Preporuke:

- Vlasti Kosova i EU policijska i pravosudna misija bi trebale da preispitaju sve nerešene slučajeve i istraživanja ratnih zločina i razrade plan o istrazi i suđenju i njihovom pravičnom vođenju.
- Vlasti u Prištini, uz međunarodnu pomoć, trebale bi iznova da ojačaju napore u određivanju sudbine nestalih.
- Tužioci sa Kosova bi trebali da otpočnu saradnju sa Većem za ratne zločine u Beogradu u istrazi i suđenju za ratne zločine.